

EDİTÖRDEN

Çağımızda yaşanan sosyal, siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, neredeyse hayatımızın her alanını yeniden gözden geçirmeyi, sorgulamayı, değerlendirmeyi, tutum ve davranış belirlemeyi zorunlu hâle getirmiştir. Umursamadığımız, ihmal ettiğimiz veya dikkatimizden kaçan her mesele, gittikçe büyüyen sorunlar yumağı olarak yeniden karşımıza dikilerek hepimizi yormakta ve üzmektedir. Toplumlarını doğru okuma, sorunlarına çözümler üretme, onların sağlıklı değişim ve gelişimine rehber olma bilinç ve sorumluluğunu taşıyan her bilim adamı bu noktada ağır ve önemli görevler üstlenmiş olmaktadır.

Hayatımızın ilgili olduğu her alanına hitap eden İlahiyat bilimleri, araştırmacıları için oldukça zengin bir birikime, literatüre ve dinamik bir yapıya sahiptir. Hem bu hazineden yararlanmak ve hem de üzerine bir şeyler koymak üzere ülkemizde de kıymetli çalışmalar yapılmaktadır. Makale çapında olanlar İslami ilimler alanında çıkan dergilerde yayımlanmaktadır. Bunların kayda değer bir sayı ve niteliğe ulaşması da bizleri sevindirmektedir. Dergilerimizde ele alınan konular aynı zamanda güncel sorunlar ve gündemleri de takip etmekte ve insanımızın doğru bilgilenmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

İlahiyat alanında çıkan bu dergileri marifet-iltifat ilişkisi içinde mi görmemiz gerekiyor sorusunu sorma ihtiyacını da galiba hissetmeye başladık. Bu, ister der-

gilere yayınlanmak üzere makale gönderiminde olsun, isterse dergileri alıp okuma konusunda olsun. *Bilimname* de içinde olmak üzere genelde dergilerin yılları geriden izlediğine tanık oluyoruz. Bunun birtakım nedenleri sıralanabilir elbette. Ama yine de yapmamız gereken şeyin belki bir çırpıda ortaya koyabileceğimiz birçoğu da haklı görülebilecek gerekçelere sığınmak olmadığını hepimiz biliyoruz.

Saygıdeğer *bilimname* okurları!

Seslendirerek paylaştığımız bu duygu ve düşüncelerle bir kez daha sizlerle buluşmaktan dolayı büyük bir mutluluk ve heyecan duyuyoruz. Her ne kadar önceden plânlamasak da bu sayımızın içeriği tefsir ağırlıklı olarak ortaya çıktı. Bu nedenle tefsirci meslektaşlarımıza da ayrıca teşekkür ediyor, değerli çalışmalarını her zaman beklediğimizi ifade ediyoruz.

Sayımızdaki ilk sırada Prof. Dr. Mehmet PAÇACI'nın *Kur'an'ın Neliğine Dair*, adlı çalışması yer alıyor. Meslektaşımızın yazısını şöyle özetleyebiliriz: Kur'an'ın İslamiyet içinde önemli yeri tartışmasız bir şekilde ortadadır. Onun bu önemi mahiyetinden kaynaklanıyorsa, Kur'an'ın mahiyeti nedir ve nasıl anlaşılmalıdır? Kur'an'ı İslamiyet'teki diğer bilgi kaynaklarından farklı kılan sadece onun vahyedilmiş olması mıdır? Kur'an'a atfedilen bu önemin vahiyden başka unsurları da var mıdır? Bilgisel bir kaynak olarak Kur'an İslamiyet içinde otoritesini nereden almaktadır?

Bu çalışma yukarıda gündeme getirilen soruların en azından bir kısmına cevap bulabilmeyi amaçlamaktadır. Kur'an'ın, Müslüman kimliği açısından sembolik anlamının yanında bir bilgi kaynağı ve bilimlerin konusu olarak da önemi vardır. Bu durum zaman zaman onun çeşitli boyutlarının birbirine karıştırılmasına yol açabilmektedir. Kur'an'ın zaman ve mekân boyutlarına inmeden önce sahip olduğu bir varlığı bulunmaktadır. Farklı disiplinler ve yöntemlerle inceleme konusu olan Kur'an varlığının bu farklı yönleri uzun ve birikimli İslam geleneğinde çoğu zaman yerli yerine konabilmiştir. Bu çalışmada Kur'an varlığının bu farklı veçheleri inceleme konusu yapılmaktadır.

Kur'an varlığının çeşitli veçhelerinin başında onun tarih üstü varlığı gelmektedir. Kur'an insanlar arasına inzal edilmeden önce koruma altındaki *Ana Yazı*'ta bulunuyordu. Allah'ın elçi kulları onu olduğu gibi alarak beşer elçiye, ulaştırdılar ve bu mesaj insanlara olduğu gibi tebliğ edildi. Kur'an inzal tarihi boyunca kaydedildi ve korundu. Daha sonraki nesiller, Kur'an'a onu ilk kez duyan ve onu hayatlarına

geçiren insanların yorumları üzerinden ulaşmaya ve onu anlamaya çaba gösterdiler. Ancak çağdaş dönem, Kur'an'ı anlamak için buna gerek olmayacağını iddia eden bir anlayışla ona yaklaşmış ve onu böyle tanımlamaya çaba göstermiştir. Kur'an dışındaki kaynaklarından bağımsız olarak onu okuyan bir çağdaş okuyucu, aslında öznelliğinin taşıdığı çağdaş dünya görüşünün unsurlarıyla onu okumaktadır. Sadece Kur'an'ı konuştuğunu söyleyenler aslında İslamın değerlerine yabancı olan çağdaşlığın değerlerini, Kur'an üzerinden okumaya ve onları doğru çıkarmaya çalışmaktadırlar.

İkinci yazı, Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk YAVUZ'un *Varlığından Yorumuna Kur'an* adını verdiği çalışmasıdır. Onun bu incelemesini de şöyle özetleyebiliriz: Kur'an gerçekliğini ifade etmek üzere Kur'an için 'varlık' yüklemi kullanabilir. Kur'an'ın bize yönelmişliği noktasındaki varlık durumlarını dikkate alarak, Gazali'nin mümkün varlık yaklaşımından hareket ederek Kur'an'ın çeşitli varlık tarzlarından söz edebiliriz. Bu noktada bir varlık olarak niteleyebileceğimiz gerçekliği ifade eden Kur'an kavramı: "Hz Peygamber'e indirilen, mushaflarda yazılan, tevatürle nakledilen, tilavetiyle ibadet edilen mu'ciz bir kelamdır", şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım, Kur'an'ın bize yönelmişliği, yani bizim varlık alanımızla ilişkili olarak ele alınması şeklinde çok olumlu bir niteliğe sahip olmasına rağmen, bu tanıma hayatın bütün varlık alanlarını kuşatma noktasında bazı eleştiriler yöneltilebilmektedir. Kur'an muhtevasının, fiziki varlık alanına ait varlık, olay ve olgulardan ve metafizik varlık alanına ait varlık, olay ve olgulardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Kur'an'ın varlığıyla karşılaştığımız ilk yer ve bize yönelmişliği açısından onun ilk varlık tarzı dildir.

Kur'an'ın, dil içinde kendini ortaya koymasından sonra, onun diğer varlık tarzları olan metin türleriyle karşılaşırız. Eğer metin olmak, anlamlı bir bütün olarak ortaya çıkmaksa, bu, metin olmanın aynı zamanda var olmak anlamına geldiğini gösterir. Kur'an'ın bize yönelmeden önce Allah katında anlamlı bir bütünlüğü söz konusu ise, o zaman Kur'an'ın manevî metafiziksel bir metin/varlık tarzından bahsediyoruz demektir. Yine Kur'an, muhataplarına yönelmişliği içinde zihinde bir anlam bütünlüğü oluşturuyorsa, o zaman da bir zihni metinden söz edebiliriz. Aynı şekilde Kur'an'ın söz içinde ortaya çıkmasıyla *şifahi/sözlü metin*, yazıda ortaya çıkmasıyla *yazılı metin*, fiillerimizde ortaya çıkmasıyla *fiili metin*, bizi başkalarından ayıracak tarzda kimlik kazandırmasıyla *sembolik metin* olmaktadır.

Kur'an'ın varlık alanına çıkarken yaşamış olduğu nass-olgu ilişkisi iki aşamada ele alınmaktadır. Nasr Hamid Ebu Zeyd'in yapmış olduğu ayrıma göre, önce olgu-

nun nassı oluşturduğu bir *biçimlenme süreci*, sonra da onu izleyen, nassın olguyu değiştirmeye ve yeniden oluşturmaya başladığı *biçimlendirme süreci* gelmektedir. Oysa teşkil sürecinin de teşekkül süreciyle birlikte eş zamanlı olarak başladığını ve fakat nassın oluşumu tamamlandıktan sonra, bu ilişkinin tek yönlü (nassın olguyu etkilemesi şeklinde) devam ettiğini kabul etmek gerektiğini belirtenler de bulunmaktadır. Ancak Kur'an'ın Hz. Peygamber döneminde ilk varlığa kavuşmasında yaşanan teşkil ve teşekkül sürecinin vahyin başlamasıyla birlikte yorumlar aracılığıyla hiç kesintiye uğramaksızın devam ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü Kur'an metninin eş zamanlı olarak gerçekleştirdiği ilk biçimlenme ve biçimlendirme süreci artık yorumla kıyamete kadar devam edecektir. Aksi halde Kur'an nuzûl dönemine hapsedilmiş ve bu dönemden sonra Müslümanların yaşadıkları olgusal durumlarla bağlantısı kesilmiş olur.

Bu Kur'an telakkisinde, Kur'an'ın tarihte ilk olarak varlık kazandığı varlık tarzları, sonrakiler için en başat ilham kaynağı ve model varlık tarzlarıdır. Bu çerçevede Kur'an metnini anlama faaliyetinin adı da tefsirdir. Sonrakilerin bu ilk varlık tarzlarını da dikkate alarak ortaya koydukları yorumların adı da te'vildir. Te'vil /yorum yeni olgusal durumlarda Kur'an'ın yeniden metinleşmesi, yani varlık kazanmasıdır. Bu zihinsel olarak yapılabilen ayırım çerçevesinde oluşan Kur'an'ı anlama ve varlık haline getirme tecrübeleri kaçınılmaz olarak birbirlerini etkileyerek Kıyamete kadar kesintisiz olarak sürecektir. Bu telakkiye göre, Kur'an ile yorumcu arasındaki bütün mesafeler kalkmakta ve varoluş/hakikat iki taraf arasında diyalektik bir ilişki çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü yazımız, Dr. Yavuz FIRAT'ın *Kur'an'da Peygamberler Hakkında Kullanılan "Ulu'l-Azim" Vahfına Dair*, adlı makalesidir. Onun yazısını şöyle özetleyebiliriz: İnsanlara doğru yolu göstermek ve rahmet olmak amacıyla onların içinden gönderilen peygamberler, Allah'ın görevlendirdiği seçkin kimselerdir. Onların seçkin olması, iman ve ahlak anlamında diğer insanlar için örnek oluşları sebebiyledir. Üstlendikleri ilahî vazifeyi insanlara tebliğ etmekle sorumlu olan bu yüce kişiler, en üst düzeyde bir iman ve ahlaka sahiptirler. Fırat, "diğer insanlara nispetle durumları farklı olan bu kimselerin birbirlerine üstün yönleri olan var mıdır? Varsa bu hangi anlamdadır?" Sorularını sormakta ve bu makalesini Ahkâf suresi, 46/35. ayetinde geçen ulu'l-azm deyimiyile yapılan vurguyu anlama düşüncesiyle yazdığını belirtmektedir. O, "bu vurgunun peygamberler arasında bir gruplandırmayı gerekli kılmakta mıdır?" Sorusundan yola çıkarak makalesini oluşturmaktadır.

Fırat, söz konusu ayette geçen sabır ve azim kelimeleri üzerinde durmakta, sabır-azim ilişkisini ele almakta ve ulu'l-azm kavramını tefsirlerden de yararlanarak açıklamaya çalışmaktadır. Sabır, zor bir şeye karşı dayanmak, gerektiğinde cüretli ve cesaretli davranmaktır. Sabır, nefse hoş görünen şeylerden uzak durmak, yükümlülük ve sorumlulukları taşımada dayanıklılık ve kararlılık göstermektir, Musibetler karşısında yılgınlık ve yenilmişlikten, kaygı ve endişeden uzak durmaktır. Her durumda ayakta kalacak inanç, güç, cesaret ve morali kendinde bulmaktır. Azim kavramına gelince, azim, sabır anlamına da gelmekte, sabredilmesi gereken şeylerdeki sabrı, içselleştirip kesin kararlılık boyutuna taşımaktadır.

Ulu'l-azm peygamber, yeni bir İlahi Kitap getirmekle yeni bir toplum inşasına yönelmektedir. Yeni bir İlahi Kitap'la gelmeyen, görevini yerine getirebilmenin gayret ve heyecanını taşıyan tüm peygamberler de azim sahibidirler. Bu tespitiyle birlikte Fırat, yine de ulu'l-azm tamlamasının peygamberler arasında bir taksim ve onların birbirine olan üstünlüğünün bir ifadesi olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Bu düşüncesini de makalesinin bütünlüğü içinde işlemektedir.

Dergimizin dördüncü makalesi, Abdülkerim SEBER'in *İmam Ebu Mansur Muhammed Mâtürîdî'nin "Te'vilâtü'l-Kur'ân"ında Necm Suresi Tefsiri: Tercüme - Tahlil – Mukayese*, adlı çalışmasıdır. Bu yazıyı da şöyle özetleyebiliriz: Ebu Mansur Muhammed Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'ân veya Te'vilâtü Ehli's-Sünne adlarıyla bilinen tefsiri, kendisinden sonra özellikle akait-kelam alanındaki birçok eserin de temel kaynakları arasında yer almıştır. Ayrıca fıkıh, fıkıh usulü, mezhepler tarihi, hadis ilimleri için de tedvin döneminin önemli eserlerinden birisidir. Türk-İslam kültür coğrafyasında kıymeti, orijinalitesi hakkında bir tereddüt yoktur. Te'vilât, temel İslâmî ilimlerle meşgul olan herkesin bir şekilde ilgi alanına girmektedir. Burada, içeriği açısından müfessirin ilmi birikim ve eğilimini orya koymasına imkân veren Necm suresinin tefsiri ve değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Te'vilât'a ait ilk tercüme Bekir Topaloğlu tarafından yapılmıştır. Fatıha, Ayetü'l-kürsi, Bakara suresinin son iki ayeti, Haşr suresinin son dört ayeti başta olmak üzere Fil ve Nâs sureleri arasındaki son on sure tercüme edilmiştir. Ancak Necm suresinin henüz çevirisi yapılmamıştır. Seber, "Necm" suresini seçmesinin sebebini şöyle açıklamaktadır: "Necm suresi, Kur'ân ilimleri, akait, İslam tarihi gibi temel İslâmî ilimlere ait birçok konuyla ilgili ayetlerin bulunduğu bir suredir. Bu surenin tefsiri münasebetiyle *Te'vilât'a* Kur'an-ı Kerim'in indirilişi, vahiy gibi

Kur'ân ilimlerine; Mirac, Garânik gibi İslam tarihine taalluk eden konulara temas edilmiştir. Allah Teâlâ'nın görülmesi, büyük günah meselesi, kulların fiilleri, melaike-i kiram, peygamberlerin ismet sıfatı, ilmin kaynakları, zannın ilim ifade etmemesi konusu, tevhit, şirk, küfür, tevessül, şefaet, nübüvvet, mucize, yaratılış, rızık, ecel gibi akait ilmiyle ilgili pek çok malûmatı ihtiva etmektedir. *Te'vîlât*'tan Necm suresinin tefsiri, hem Mâtürîdî akaidine ait temel görüşlerin sergilenmesi, hem de *Te'vîlât*'ın hakiki çehresinin bu surede yansıtılması bakımından ilgilenmeyi degecek derecede kıymeti haiz bulunmaktadır."

Seber, çalışmasının amacını da şu sözlerle ifade etmektedir: "Necm suresiyle sınırlı olarak plânladığımız bu çalışmada, İmam Mâtürîdî ve eserleriyle ilgili bazı bilgileri dipnotlarda yer verdik. İlk dirayet tefsiri olarak bilinen *Te'vîlât*'ı yine ilk rivayet tefsiri olarak bilinen ve Mâtürîdî'nin muasırı olan Taberî'nin tefsiriyle kısmen mukayese etmek suretiyle bazı tahlillerde bulunduk. Bu gayretimizin son yıllarda gelişen *Te'vîlât* etrafındaki faaliyetlere cüzi de olsa bir katkıda bulunacağını umuyoruz." Biz de Seber'in bu temennilerine yürekten katılıyor, yazısını ilgiyle okuyacağımızı düşünüyoruz.

Beşinci yazımız, Ali KOZAN'ın *Kadı Ebubekir İbn Arabî'nin İlk İslam Halifeleri Dönemine Bakışı* adlı çalışmasıdır. Endülüslü âlim Kadı Ebubekir İbn Arabî, *el-Avâsım mine'l-Kavâsım* adlı eserinde, İslam tarihinde Hz. Muhammed (s.a.v)'in vefatından, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ Vakası'nda şehit edilmesine kadarki dönemde meydana gelen olayları ele almaktadır. Bu bağlamda onun, ilk İslâm halifeleri döneminde cereyan eden, özellikle tartışmalı konularla ilgili değerlendirmeleri önemlidir. Bu çalışmada öncelikle müellifin hayatı ve eserlerine kısaca değinilmekte, ardından ilk İslam halifeleri dönemiyle ilgili görüşlerinden hareketle tarihçiliği ele alınmaktadır.

İlk Dönem İslam Tarihi'nde Hz. Peygamber'in vefatıyla başlayan ve halifeler döneminde de devam eden bir takım anlaşmazlıklar ve olaylar, tarihçiler tarafından tartışılmaya devam etmiştir. Kadı Ebubekir İbn Arabî de, *el-Avâsım mine'l-Kavâsım* adlı eserinde, bu tartışmalı konuları ele almakta ve konuyu kendi bakış açısıyla irdelemektedir. O, kendi çağında sahabeye yöneltilen eleştirileri yeniden gözden geçirmiş, onların bizzat içinde bulunduğu olayları anlamaya çalışan, yeniden sorgulayan bir yaklaşım sergilemiştir.

İslam Tarihinin ilk döneminde bazı sahabeye ilgili iddiaları eserinde çürütme gayreti güden İbnu'l-Arabî, öncelikle sahabenin büyüklüğünü ve üstünlüğünü ortaya

koymaya çalışmıştır. Bu sebeple eserinde sahabeye duyduğu saygıyı sürekli olarak dile getirmiş, sahabenin siyasî anlamda bir takım hatalar yapabileceğini de asla kabul etmemiştir. O, ayrıca ilk dönem İslam tarihinin karmaşık konularıyla ilgili olarak kendi anlattıklarının dışında tarih kitaplarındaki rivayetlere itibar edilmemesini istemiş ve tarihçilerin aslı olmayan rivayetlere yöneldiklerini, insanların kalplerine Allah'ın razı olmayacağı şeyleri soktuklarını iddia etmiştir.

Kozan, müellifin sergilediği görüşleriyle tarihçilerle ilgili tenkit boyutunu aşan suçlamalarının maksadını aştığı düşüncesindedir. Tarihi olaylarla ilgili birtakım rivayetler eleştirilebilir veya kabul edilmeyebilir. Ancak genellemeci bir anlayışla bütün tarihçileri yalanlamak uygun bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte İbn Arabî'nin, savunmacı bir yaklaşımla da olsa, Râşid Halifeler ve sonrasında ortaya çıkan meseleleri sorgulayarak kendince çözümler araması, ilk İslâm halifeleri dönemi olaylarının ortaya konulması açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Bu sayımızın son makalesi, Dr. Kadir KINAR'ın *Arap Gramerinde Âmil Teorisi* adlı çalışmasıdır. Burada cümledeki kelime sonlarının başlarında bulunan âmil sebebiyle değişmesi esasına dayanan bu teoriyle ilgili özet bir çerçeve belirlenmeye çalışılmaktadır. Âmil teorisi Arap gramerinin kurucusu kabul edilen Ebu'l-Esved ile başlamış, Sibeveyh ile sistemleşme sürecine girmiştir. Bu teori, Arap dili ve gramerinin en temel özelliğidir. Çünkü âmil olmadan cümleyi oluşturan kelimeler arasındaki gramatik ilişkiyi anlayıp cümleyi anlamlandırmak mümkün değildir. Ayrıca bu teori Arap dilini yeni öğrenmekte olanlar için de hayati öneme sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde âmil teorisine karşı çıkanların başında İbn Madâ gelmektedir. Arap dilcileri tarafından onlara gereken cevaplar verilmiş ve karşı çıkış nedenlerinin tutarsızlığı ortaya konmuştur. Onlar, âmilin yerine geçecek bir gramer sistemi de geliştirememişlerdir.

İbn Madâ'nın görüşlerinden etkilenerek yirminci yüzyılda âmil teorisini nahivden çıkarıp yerine cümlenin başka karineleriyle analizi girişiminde bulunanlar da pek kabul görmemiş ve cümlenin âmil esaslı yapısına göre öğretimi sürdürüle gelmiştir. İrap, âmilin neticesi olduğundan Arap gramerinden çıkartılma düşüncesi, irabın da önemsenmemesi anlamına gelebilmektedir. Âmil teorisi aynı zamanda Arapça dil öğretiminde büyük kolaylık sağlamaktadır. Bu nedenle âmil düşüncesi, Arap dilinin mantığını en güzel biçimde yansıtmaktadır. Yazar, âmil ve irabın ihmalini Kur'an'ın anlaşılmasını zorlaştıracak veya yanlış anlaşılmasına neden olabilecek sakıncalı bir yaklaşım olarak görmektedir.

Bu sayımızda ayrıca Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN ile birlikte Semerkant'ı, Buhara'yı, Hive'yi ve Taşkent'i gezerek İmam-ı Maturidi, İmam-ı Buharî, Şah-ı Nakşibendî ve Timur gibi önemli alim ve devlet adamlarının türbelerinde siz de tarihe tanıklık edeceksiniz.

Yeni sayılarımızda yeniden görüşmek, bilgilerimizi paylaşmak üzere saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI
Erciyes Ü. İlahiyat F.
erdoganp@erciyes.edu.tr